

ואולם עיקר השאלה לא הבנתי, כי לולא מיעוט הוה אמינא להעריך לחומרא כערך זכר, כמפורש ברש"י בכורות (מב. ד"ה סמי). והרי זה כנודר דבר ועתה מסתפק מה פירש בנדרו, שצריך ליתן לחומרא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי (ע' במנחות קו; רמב"ם ערכין ג). ואפילו לדעת הרמב"ם שספק תורה לחומרא מדרבנן ולא מדאורייתא, כתבו אחרונים שבמצוות עשה אין מקיימים המצוה אלא בודאי ולא מספק, והכי נמי מן התורה היה מחויב ליתן עד שיצא בודאות ידי חובתו.

פרפראות

'הזכר – ולא טומטום ואנדרוגינוס'. (פרש"י שהוא הפסוק והיה ערכך הזכר). **ערכך הזכר** (הוא הכתוב שדורש, כפרש"י) בגימטריא (עם הכולל): **ולא טומטום ואנדרוגינוס** (גליונות קהלות יעקב).

אנדרוגינוס בגימטריא: זכר ונקבה (שמעתי).

דף קלז

ומאי שנא מילה משום דכתיב המול לכם כל זכר'. נראה שרבי יהודה לשיטתו (בבכורות ג ועוד) שמפרש כל – כל דהו, כלומר אפילו מקצת מן הדבר [שלא כחכמים הסוברים כולו משמע ולא מקצתו], ועל כן מרבה אנדרוגינוס שהוא שיש בו מקצת זכרות (עפ"י חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב לג, ג. ע"ש).

רבי אליעזר מחייב חטאת' – משום חובל. ויש אומרים לחייב אף משום גוזז (עפ"י שיטה מקובצת כתובות ה. חידושי חתם סופר לעיל קו. ע"ש).

יש שביאר שאף על פי שהגוזז מנתק דבר המחובר לגוף כגון צמר, ולא חלק מהגוף עצמו, והלא הערלה היא חלק מהגוף – אך גדר דין 'גוזז' הוא מנתק דבר שדרכו לגוזז, וכיון שהדרך לגוזז הערלה חייב משום גוזז. ויש אומרים שאפשר לחייב משום מכה בפטיש (עפ"י חתם סופר שם; מגן אבות להר"מ בנט). ואף על פי שאין זה תיקון גשמי אלא תיקון מצד הדין – גם זה נחשב תיקון. וסמך לדבריהם – שיטת המרדכי (פרק לולב הגזול תשמ"ז), שמיעוט ענבים מהדס ביום טוב, הרי זה חיוב דאורייתא משום מתקן מפני שמתקנו למצוה (וכן כתב המאירי לעיל כט: וחילק בין מיעוט ענבים להפרשת תרומות ומעשרות שחיובו רק משום מתקן מדרבנן, שהפרשת תרומות אינה פעולת תיקון בידים ממש, שלא כמתקן ע"י מיעוט ענבים).

ודעת המנחת-חינוך (מוסך השבת 'מכה בפטיש') שאין שייך חיוב מתקן אלא בדבר גשמי ולא בתיקון לצורך מצוה. ומסתייע מרש"י (סוכה לג) ותוס' (לעיל קג. ד"ה לא צריכא), שמיעוט ענבי הדס איסורו מדרבנן בלבד.

הגאון בעל החתם סופר נשאל (שו"ת חת"ס יו"ד רנא), לדעת ריב"א (בתוס' חולין קמא ועוד) שאעפ"י שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ה'לא תעשה' נדחה ורק ה'עשה' נשאר – אם כן המל מילה שלא בזמנה, מדוע חייב חטאת, הלא לדברי רב אשי (לעיל קלג.) הטעם שמילה שלא בזמנה אינה דוחה יום טוב משום שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ואם כן לכאורה הוא הטעם גם בשבת (וע' במובא לעיל שם), וכיון שהלאו נדחה הלא אין חיוב חטאת בא על עשה בלבד, מלבד פסח ומילה.

ותירץ, כיון שבאיסור שבת דעלמא יש גם 'לאו', על כן חייב כרת אף על ה'עשה' שבה (שבתון), הלכך חייב חטאת.

לפי"ו חיוב חטאת תלוי בכרת ולא בלאו [וכיון שיש מעשה בעבירה, מביא חטאת, שלא כפסח ומילה שאין בהן מעשה, דכתיב 'לעושה בשגגה']. ונראה שאין הדבר מוסכם (ע' בענין זה ביוסף דעת הוריות ב: ג.). והיה מקום לומר שאעפ"י שהחטאת תלויה בלאו, כאן הכל מודים שהלאו לא נדחה מפני שיש בו כרת. וצ"ע.

– יש מקשים מדוע המל את של אחר השבת בשבת חייב, הלא מקלקל הוא בכך שמל קודם זמנו, שהרי מסתבר שהנימול קודם זמנו לא קיים המצוה [ואף לפי לדעת הסוברים שאין צריך אחר כך הטפת דם ברית, לא משום שכבר קיים המצוה אלא משום שכבר אי אפשר לקיים, כמו נכרת הגיד]. ואם נאמר שמשנתנו סוברת מקלקל בחבורה חייב, עדיין קשה על הרמב"ם שפסק לפטור את המקלקל בחבורה ואעפ"כ הביא דין משנתנו (כן הקשה בשאגת אריה נב – שלא כפי הנחת הש"ך בטעם הסוברים אין צריך הטפת דם ברית מפני שקיים המצוה. ויש מפרשים משום שלדין הטפת דם אין צריך 'שמיני' דוקא).

ויש לתרץ עפ"י דברי הצ"ח (פסחים ד: הובא בשאג"א בקו"א) שאמנם בשעה שמל לא קיים המצוה, אבל בשעה שהגיע היום השמיני נתקיימה מצות מילה למפרע. ומשום כך נחשב 'מתקן', משום התיקון שלאחר זמן.

או באופן אחר: כשמל קודם זמנו, אף על פי שאינו מקיים את עיקר המצוה שהוא מעשה המילה, מכל מקום מקיים כזה את הענין הנוסף שיש במצות מילה, להיות נימול (ע' במובא לעיל קל. קלג:), ומשום קיום זה אינו נחשב 'מקלקל' (עפ"י הגר"ר בנגיס ח"א ח, ב. והעיר מדעות הראשונים לעיל קו אם כל כגון זה שיש בדבר קלקול מצד אחד ותיקון מצד אחר, אם נחשב 'מתקן'. וע"ע בתשובת הג"ר גרשון אשכנזי בשו"ת חות יאיר קנח ד"ה איברא).

'כגון שקדם ומל של שבת בערב שבת דלא ניתנה שבת לידחות'. מכאן הוכיח הר"ש (מובא ברא"ש סי' ה) שקטן הנימול קודם יום השמיני אין צריך הטפת דם ברית, שאם כן הלא ניתנה שבת לידחות אצלו לענין הטפת דם.

ואולם הט"ו והש"ך (יו"ד רסב רסד) נקטו שצריך להטיף דם אלא שאין ההטפה דוחה שבת, ולכן לא ניתנה שבת לידחות אצלו. (וכבר האריכו האחרונים בענין זה; ע' שאגת אריה נב; פרי יצחק ח"ב ל; חדושי הגר"ר בנגיס ח"א ח).

בקרבן נתנאל פירש דעת הר"ש שאעפ"י שאין ההטפה דוחה שבת, אך כיון שאילו היה מטיף בשבת היה פטור מחטאת שהרי עשה מצוה [אילו היה הדין להטיף דם], שפיר נקרא 'ניתנה שבת לידחות אצלו'. וצ"ב בטעמו.

ולכאורה יש לבאר הוכחת הר"ש באופן אחר; נקט הר"ש מסברא דבסיפא גם אם קדם ומל את של שבת בזמנו, אם מל את של אחר השבת בשבת פטור לרבי יהושע אליבא דר"מ [יתכן שנקט כן משום דסיפא דומיא דרישא, שמדובר כשקדם ומל את האחר], ואף שלאחר שמל את של שבת כבר אין אצלו דחיית שבת אעפ"כ פטור, וטעם הדבר הואיל ועדיין מצות מילה לפניו וטרוד בה [וגם שבת ניתנה לידחות אצלו מעיקרא]. ומוזה מוכיח שאם נאמר שהמל של שבת בער"ש צריך הטפה, בדין הוא שייפטר כיון שטרוד בטרדה דמצוה של הטפה המוטלת עליו ואעפ"י שכעת לא ניתנה שבת לידחות אצלו [ואפשר שפטור רק משום דמעיקרא ניתנה שבת לידחות, משא"כ אם מעיקרא לא היה זמנו של אחד מהם בשבת – חייב, כמוש"כ הרמב"ם הל' שגגות ב]. וצ"ע.

'נולד לבין השמשות נימול לתשעה'. יש שהקשו לפי דעת הסוברים שהנימול קודם זמנו קיים מצות מילה אעפ"י שלא קיים דין 'ביום השמיני', מדוע לא ימול את הנולד בין השמשות ביום השביעי – ספק שמיני כדי שלא להשהות המצוה ליום התשיעי. [ובפרט אם יום התשיעי חל בשבת שיוצרך לידחותה ליום שהוא ודאי אינו זמנה – מדוע לא יקדים למול בשביעי – ספק – שמיני שאולי הוא מל בזמנו ואפילו לפי הצד שאינו זמנו הרי לא ביטל המצוה]. כן הקשה בספר שאגת אריה (נב), והוכיח שהמל קודם זמנו לא קיים המצוה (וכנזכר לעיל. וכן נקט הגצ"ב בתשובת משיב דבר ח"ב נד).

ויש לתרץ שמא אסור להקדים משום 'חובל בחברו' [כעין שכתב בספר המקנה (שלהי קדושין) שלכך לא מל אברהם אבינו עצמו קודם שנצטווה, משום איסור חובל בעצמו]. אך יתכן שאין בדבר איסור שהרי בין כך יצטרך למול עצמו מחר, ואינו אלא כמקדים התבלה. ויש לפלפל בדבר.

(צ"ע בסברא זו, הלא אם הדין מחייבו לעשות כן מפני הספק, אין כאן איסור חובל, וכדין אנדרוגינוס וכד' שמל מחמת ספק דאורייתא).

ונראה לפרש על פי מה שכתב בספר בית הלוי ששתי מצוות יש במילה; מעשה המילה והיות האדם מהול. אם כן המל קודם זמנו אינו מקיים את עיקר המצוה שהוא מעשה המילה כדכתיב ביום השמיני ימול בשר ערלתו, ולכן אין להקדים למול הגם שמקיים את המצוה להיות נימול כיון שמ"מ מבטל את עיקר המצוה (עפ"י חדושי הגר"ר בנגיס ח"א סוס"י ח).

עוד יש לומר, גם בהנחה שמל בתוך זמנו קיים מצוה, מכל מקום מפיקע ומבטל בכך מצות 'ובן שמונת ימים ימול', משא"כ כשמל בתשיעי קורא אני בו 'בן שמונת ימים' אלא שנתאחר, שאמנם מ'ביום השמיני' נתמעט תשיעי כמו שביעי (כדלעיל קלב). אבל 'בן שמונת ימים' הוא גדר לזמן התחלת המצוה, שמשמגיע לגיל זה בר מילה הוא ולא מקודם, אבל לאחר מכן עדיין בכלל גדר זה.

'שני ימים של ראש השנה – נימול לשנים עשר'. נחלקו הראשונים; יש שפירשו (רמב"ם בפירושו המשנה ובהיבורו; רע"ב) דוקא בראש השנה שקדושה אחת היא, ויום שני שלו חמור, לכך מילה שלא בזמנה אינה דוחה, אבל ביום טוב שני של גלויות שקדושתו קלה יותר – מותר למול שלא בזמנה. [ובנודע ביהודה (קמא או"ח ל) הקשה, הרי לא מצינו חומרא ביו"ט שני של ראש השנה אלא לענין יומא אריכתא בלבד. ומתוך כך הכריע להלכה שלא כדבריו].

ויש שפירשו שהוא הדין ביום טוב שני של גלויות, ומה שנקט התנא יום טוב של ראש השנה, משום שהמשנה נשנית בארץ ישראל שלא נהג בה יום טוב שני של גלויות, אבל יו"ט שני של ראש השנה נהג (שו"ת הרא"ש, טור. וכן כתב התשב"ץ (ח"ג רפד) עפ"י ד' רש"י בפסחים מז. ע' במובא במנחות ק).

דעת הרבה אחרונים שדוקא בנידון המשנה שנקטה יום י' וי"א, שודאי כבר אין המילה בזמנה, אינה דוחה יו"ט שני של ראש השנה, אבל נולד בין השמשות שמונה ימים קודם יום טוב שני, שיתכן והמילה בזמנה – דוחה יו"ט שני משום שספק מצות עשה דאורייתא דוחה יו"ט שני (נודע ביהודה שם. חת"ס יו"ד רנ). ודעת הלבוש להחמיר (ע' יו"ד רסו, ח. וע"ע באוצר הברית ח"ב פרק י' ב).

'אמר שמואל: חלצתו חמה נותנין לו כל ז' להברותו'. בשו"ת בנין ציון (פז) נקט שהלכה למשה מסיני היא, ליתן לו שבעה ימים להברותו. ובספר מנחת שלמה (להגרשו"א. ח"א ז, עמ' מד) כתב שיותר נראה שזהו משיעורי חכמים כדי להרחיק עד כמה שאפשר מן הסכנה [וכמו שמצינו שחשו חכמים ליישב דעתה של יולדת והתירו להדליק נר בשבת]. אלא שכתב להצריך עיון בדבר זה; 'ובהא מלתא צריך עיון, מאי שנא ממכה של חלל או מכה שע"ג היד דאם רופא אומר שידוע ומכיר ודאי באותו חולי שלא יתגבר כלל על ידי שנמתין עד מוצאי שבת, דמבואר שאין מחללין, ולמה אין סומכין על רופא בעניני מילה אם הוא אומר שידוע ברור דאין שום צורך כלל להמתין ז' ימים, דאפי"ה אין שומעין לו ודוחין מילה בזמנה אף שהיא עצמה דוחה שבת'.

יתכן לומר שנתקבלה הלכה שכל שאין התינוק בריא – אינו נימול, ואעפ"י שאין סיכון בעצם מעשה מילה. [ע' לשון הרמב"ם מילה א, יז גבי קטן ירוק: 'אין מלין אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאם... ויחזרו מראיו כשאר הקטנים

מפני שזה חולי הוא]. ושיעור שבעה ימים ששיערו חז"ל הוא בהגדרת 'הבראה', וזה כשאר שיעורי חכמים. על כן גם אם לדעת הרופאים אין סיכון במילה, סוף סוף אינו 'בריא'.

והנה כמה פסקי הלכות מאת הגרש"ז אויערבך זצ"ל, בענין זה (הובאו בקובץ 'אסיא' נט-ס, עמ' 23):
 תינוק הסובל מחוסר דם ('אנמיה'); אם הוא נזקק לטיפול, יש לדחות את המילה שבעה ימים לאחר הבראתו. ואם אינו נזקק לטיפול – אפשר למולו מיד לאחר הבראתו (נשמת אדם יו"ד רסב סק"ב).
 תינוק הסובל מצהבת פיסילוגית, יש למולו מרגע שאינו נראה צהוב לעינים ('נועם' י תשכ"ז, עמ' קסה ואילך).

תינוק שיש לו חום 38 מעלות (צלזיוס) ומעלה – נחשב כחולה גם אם החום נגרם מהתיבשות. לפיכך יש לדחות את המילה שבעה ימים לאחר הבראתו (נשמת אדם יו"ד רסב סק"ו; ח"ד יו"ד רסב סק"א).
 תינוק שקבל טיפול באנטיביוטיקה בגלל זיהום, והחלים מן הזיהום אך ממשיך בטיפול האנטיביוטי להשלמת מספר הימים השגרתיים בטיפול כזה – יש למולו שבעה ימים אחרי החלמתו ממחלתו, ואין להמתין שבעה ימים אחרי הפסקת הטיפול האנטיביוטי (שם).
 תינוק שנולד עם סתימה בצינור הדמעות, והוא נפתח מאליו או על ידי ניתוח – אין חייבים להמתין שבעה ימים אלא מלים אותו מיד כשנתרפא (נשמת אדם יו"ד רסב סק"ח).
 תינוק שנולד מהול – מותר להטיף ממנו דם ברית בלא המתנת שבעה ימים מהבראתו (שם רסג סק"ד).
 החיוב להמתין שבעה ימים לאחר הבראה ממחלת כל גופו, חל גם ביחס למבוגר הזקוק למילה (שם רסב סק"ד).

ובתשובת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה יו"ד ח, ב קכא):
 תינוק שחסר במשקלו ולדעת הרופאים אסור למולו; כאשר הגיע למשקל הראוי אין צריך להמתין לו שבעת ימים. ואולם תינוקות הנצרכים לשהות באינקובטור מסתבר שנחשבים כחולים, וצריך להמתין שבעה ימים משעה שיצאו מהאינקובטור אפילו אם הרופאים אומרים שאפשר למול.
 וכן תינוק שהחליפו את דמו ('בלו בייביס'), הורה שם להמתין שבעה ימים לאחר שהרופאים אמרו שהוא כשאר תינוקות בריאים.

(ע"ב) 'העומדים אומרים...' משמע שכל הנוכחים במילה עומדים. וכן המנהג – שנאמר ויעמד כל העם בברית (עפ"י מרדכי סי' תכב. וכן מובא ברמ"א יו"ד רסה, א). ועוד, שבפני כל עושי מצוה עומדים (עפ"י שלטי הגבורים על המרדכי. עוד בענין קימה בפני עושי מצוה – ע' במזבא ביוסף דעת קדושין לג). ועמידה זו חומרא בעלמא היא (בהגר"א יו"ד רסה סק"ה).

'המל את הגרים אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על המילה.' יש שכתבו להקשות היכן מקור מצוה זו, הלא הגר עצמו אינו מצווה למול ולהתגייר, וגם על בית דין לא מצינו בכתוב מצוה למול את הגוי ולגיירו (שפת אמת).

ואינו דומה לברכת השחיטה וכד', שאעפ"י שאינה באה אלא כדי להתיר אכילה נאמר בה בתורה ציווי, משא"כ הגירות, אם כי למדו מאבותינו במדבר שהגרות נעשית ע"י מילה וטבילה, אבל כל הקבלה לא נאמרה כלל כמצוה.
 ובתוס' רא"ש פירש, משום שנצטוינו לאהוב את הגר, ואי אפשר להיות גר בלא מילה. וקשה, הלא אמרו (במנחות מב:): שאין מברכים על דבר שאינו גמר מצוה (סדר יעקב ע"ז יג:).

וי"ל שאין כוונת הרא"ש משום מצות אהבת הגר, אלא מאהבת הגר אנו למדים שקבלתו רצויה לפני המקום, ועל כן עשיית המעשים המחוייבים לקבלתו נחשבים מצוה מצד עצמם, כשחיטה וטבילת טמאים, שכך הוא גדר המצוה: עשה כך וכך כדי שתוכל לגיירם.

עוד יתכן שגם קבלת הגר עצמה בכלל מצות אהבת הגר היא, לקרבו תחת כנפי השכינה אם רוצה בכך. וכן מובא בשם הר"י ברצלוני באזהרותיו (ע' באור הגרי"פ פערלא לרס"ג עשה יט), כיון שע"י קבלה זו הוא מתגייר (הגרי"פ שם). ועוד י"ל שבכלל 'הגר' גם זה הבא להתגייר [וכלשון חכמים בכל מקום 'גר שנתגייר']. ועוד יש לצדד שמא גם גר תושב בכלל מצוה זו [דומיא דסיפיה דקרא 'כי גרים הייתם בארץ מצרים' דהיינו 'גר' מבחינה מציאותית ללא דין גירות] כשם שמצווים להחיותו ומוזהרים על אונאתו, והרי בסמוך לכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו' נאמר 'ואהבת לו כמוך' (קדושים). ואולם בתו"כ דרשו שם דומיא דאזרח שקיבל עליו כל דברי התורה. וכן משמע ברמב"ם (מלכים ספ"י) שכתב 'יראה לי שנוהגין עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים שהרי אנו מצווים להחיותו', ולא כתב משום מצות אהבת הגר. עכ"פ כשכא לקבל עליו דברי התורה שפיר נכנס בגדר זה, וא"כ מצוה לקבלו משום אהבת הגר.

ובספר זוהר הרקיע (מ) כתב [עפ"י יבמות מז: 'שיהיו מצוה'] שיש מצוה לגייר את הבאים להתגייר, ומנאה במנין המצוות.

והנה דעת רש"י (בפסחים פג) שהכתוב הממעט מילה שלא בזמנה שאינה דוחה יום טוב, הוצרך אף למילת גר. והקשה בספר דבר אברהם, מה מצוה יש במילת גר ומה צורך בלימוד מהכתוב. ויש שתירצו שמילת גר מלבד היותה חלק ממעשה הגיור, מקיים בזה מצות מילה ולכן יש צורך למעט מילת גר שאינה דוחה יום טוב. ומשום כך מובן שמברכים על מילתו של גר.

ויש להעיר מדברי המהר"ל (יתרו ד"ה וכשתגייר) שגר המתגייר אינו מקיים מצות מילה במילתו שהרי עדיין אינו ישראל, אלא קיומו הוא רק מפאת היות המילה גורמת לקבלתו להיות ישראל גמור (מהר"ש שיינין שליט"א).

'... ולהטיף מהם דם ברית'. הטעם שתקנו להזכיר הטפת דם ברית במילת גרים ועבדים ולא במילת ישראל, כי ישנם כמה שמתגיירים בהטפת דם בלבד מפני שכבר נימולו מקודם לכן. ואחרים פרשו מפני שהם גדולים ודואגים על דמם הנוסף, תיקנו להם כן לנחמם, וכדי שיקבלו עליהם תורה ומצוות בשמחה בלא דאגה לדמם (ערמב"ן ור"ה ור"ן. וע"ע אגרות משה יו"ד ח"ב קיט).

*

זוהנה במילה יש שני בחינות; מילה ופריעה, שהן ערלה גסה וקליפה דקה. וכן בערלת הלב יש גם כן תאות גסות ודקות, מילה ופריעה. ומל ולא פרע כאילו לא מל – מפני שסוף סוף עדיין נקודת פנימיות הלב היא מכוסה בלבוש שק דק, בבחינת גלות ושביה.

והנה על מילת הערלה ממש כתיב ומלתם את ערלת לבבכם – אתם בעצמכם, אך להסיר הקליפה הדקה זהו דבר הקשה על האדם. ועל זה נאמר בביאת המשיח ומל ה' אלקיך את לבבך כו' לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך, כלומר למען כי ה' לבדו הוא כל חיך ממש, שלכן אהבה זו היא מעומקא דלבא מנקודה פנימית ממש כנ"ל ולמעלה מבחינת הדעת. ולכן משיח בא בהיסח הדעת לכללות ישראל, והיא גילוי בחינת נקודה פנימית הכללית ויצאת השכינה הכללית מהגלות והשביה לעד ולעולמי עולמים.

וכן כל ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל, יוצאת מהגלות והשביה לפי שעה ב'חיי

שעה' – זו תפלה ועבודה שבלב מעומקא דלבא, מבחינת נקודה הפנימית הנגלית מהערלה, ועולה למעלה לדבקה בו בתשוקה עזה בבחינת למען חיך, והוא גם כן בבחינת היסח דעת האדם כי בחינה זו היא למעלה מדעת האדם והתבוננותו בגדולת ה' רק היא בחינת מתנה נתונה מאת ה' מן השמים מהארץ בחינת פנים העליונים...

אך מודעת זאת כי אתערותא דלעילא היא באתערותא דלתתא דוקא, בבחינת העלאת מים נוקבין כמשארז"ל אין טפה יורדת מלמעלה כו'. ולכן צריך האדם לעשות בעצמו תחילת מילה זו להסיר ערלת הלב וקליפה הגסה ודקה המלבישות ומכסות על בחינת נקודת פנימיות הלב שהיא בחינת אהבת ה' בחינת למען חיך שהיא בגלות בתאוות עולם הזה שהם גם כן בבחינת למען חיך בזה לעומת זה כנ"ל, והיינו ע"י נתינת הצדקה לה' מממונו שהוא חיותו, ובפרט מי שמונותיו מצומצמים ודחיקא ליה שעתא טובא שנותן מחייו ממש, ובפרטות אם נהנה מיגיע כפיו שא"א שלא עסק בהם פעמים רבות בבחינת נקודת פנימיות הלב מעומקא דלבא כמנהג העולם בעסקיהם במו"מ וכי האי גוונא, והרי עתה הפעם כשמפור מיגיעו ונותן לה' בשמחה ובטוב לבב, הנה בזה פודה נפשו משחת דהיינו בחינת נקודת פנימיות לבבו שהיתה בבחינת גלות ושביה בתוך הקליפה גסה או דקה... ועתה נפרדה מהחיצונים בצדקה זו. וזה גם כן לשון פריעה – ענין פריעת חוב שנתחייב ונשתעבד לחיצונים שמשלו בו על נקודת פנימיות לבבו...!

(מתוך אגרת הקדש לבעל התניא ד)

'... כי שני עורות המכסים הברית-קודש נגדם הם השתי קליפות דעוזא ועזאל הנ"ל; עוזא הוא קליפת הערלה שצריך לכורתה ולהסירה לגמרי, כי הוא שורש הרע של כל הגויים ערלים, ועל כן הוא הנופל לעומק החושך כמ"ש בווהר שם, וממנו התאווה בישראל לביאת ארמית ולידבק בגוים ולימשך ערלה. ועזאל הוא הקליפה דעור הפריעה, שהגם שהוסר עור ערלה העב והקשה, עדיין יש עור הדק דפריעה, והוא מתמעך מעצמו בגדולים על ידי תשמיש כמו שאמרו בבראשית רבה באברהם, ודי לו בקריעה ולגלות לבד, ואעפ"י שישנו עדיין בגוף למטה, אינו מכסה ומעלים הקדושה עוד.

כי הערלה הוא קשיות הלב ועקשותו בשיקוע ברע ובתאוות, וכענין שכתוב ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, ואחר שמל והסיר קשיות העורף וערלת הלב עדיין נשאר טמטום ואוטם בלב שלא יניח ליכנס דבר קדושה בו, ודי בזה בקריעת סגור לבבו כענין קרעו לבבכם וגו' בזכרון יום המיתה וכדומה בשבירת התאוות. ודבר זה עיקרו בילדות ושחרות האדם, וכשמזקין נופל ממילא. ומזה הוא חטאת נעורים ועון הוצאת זרע לבטלה שנקרא רע בעיני ה' כי אמרו בווהר דלא חמי אפי שכינתא, שאין יכול להתראות פני ה' לראות עין בעין...! (מתוך ישראל קדושים עמ' 128).

עוד בענין ערלה ופריעה ע' בית הלוי על התורה פר' לך; דרשות בית ישי לו ובהערה כא.

*

מרגלא בפומיה דרבינו (הגרש"ז אויערבך זצ"ל): הנה אין לנו זמן כפרה גדול מיום הכפורים, ואפילו הכי קיימא לן שגם הוא אינו מכפר אלא עם התשובה. מזה יש ללמוד על כל הזמנים הידועים כמסוגלים לכפרת עוונות, כחתן ביום חופתו וכן בהשתתפות בברית מילה שברור הדבר שאין הכפרה אלא עם התשובה.

ופעם דרש כן בסעודת ברית מילה, שאעפ"י שבספר בני יששכר (תשרי ד, ז) הביא בשם מדרש שלאחר שנגזר על אליהו להופיע בכל ברית מילה אמר שאינו יכול להיות במחיצת חוטאים, ונענו לו מן השמים לכפר עוונותיהם של כל הנמצאים, ע"ש – מכל מקום אי אפשר שיתכפרו בלא תשובה. ונתווכח עמו הגה"צ רבי יחזקאל לעוינשטיין ז"ל המשגיח דישיבת פוניבז', והקשה דאם כן מה הועילה ההבטחה הרי עליו להופיע גם כשלא שבו בתשובה. אבל רבנו אמר פעמים רבות שלדעתו צדקו דבריו וברור הדבר שאין הכוונה כפשוטה אלא לענין הסרת הזוהמא השורה על החוטא, וכדאיתא בתנא דבי אליהו (ראה באור החיים הק' ויקרא ו, ב ובקב הישר ז) שהוא סובל כל מיני סרחון חוץ מסרחון של חוטאים ופושעים. ועל זה השיב לו הקב"ה שבשעה זו יעביר מהם את הסרחון כאילו לא חטאו כלל, ואף דבר זה חשוב הוא מאד. ואשרי מי שזוכים לעלות באותה שעה לשוב אל ד' ולהשאר במקום קדשו גם לאחר הברית.

(מובא בספר הליכות שלמה – מועדים א' פרק ד הערה 3)

פרק עשרים – 'תולין'

'... שכל המעשים שנפש מיישראל מסגל בחוץ יכול להביאם לקדושה. אכן יש מעשים שצריכים בירורים ויש מקום שאין צריך בירור, וכמו קדושת שבת שהנאות האדם ותענוגיו הם בקדושה ואין צריכים לבירורים, וזה רומז המשנה במסכת שבת אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת – שבת ויום טוב אין צריך לבירורים (שעליהם מרמזת המשמרת), שכל המלאכות שנאסרו בשבת רומזין שכן השי"ת מנהג נגד ישראל, ועל הנאת שבת ויום טוב חותם השי"ת שאינם צריכים לבירורים' (מתוך מי השלוח ח"ב ריש פרשת תצא).

'דרבי אליעזר עדיפא מדרבי יהודה' – שלשיתנו אף מכשירין שאפשר לעשותם מערב יום טוב דוחים. יתכן שנוגע הדבר בשיטתו בראש הפרק הקודם שמכשירי מצוה כמוהם כמצוה לדחות השבת, וכן מכשירי אוכל נפש כאוכל נפש.

דף קלח

'מדרבנן הוא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול'. יש מפרשים משום 'עובדין דחול' (ערש"י קלט: ד"ה מערים). ובתוס' (ד"ה כסא) משמע משום עשיית אהל, וכן מפורש בשלחן ערוך (שטו, ט). הרמב"ם בהלכות שבת (כא, יז) כתב: 'וכן אסור לתלות את המשמרת כדרך שהוא עושה בחול ש מא יבא לשמר'. ואילו ביום טוב [שמותר לשמר] כתב (יום טוב ג, יז) רק 'שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול'. ונראה שיצא לו הטעם של חשש שימור מדברי רבי אליעזר שמתיר לתלות ביו"ט ואוסר בשבת, שאילו היה זה עובדין דחול או משום אהל, לא היה חילוק בין יו"ט לשבת. ואולם חכמים שאוסרים בשניהן היינו משום עובדא דחול (וע' במגן אברהם שטו סק"א שפירש בדעת הרמב"ם שמשום אהל לבד לא היו אוסרים מפני שאינו עושה מחיצות, אבל זה שהוא כמעשה חול אסרוהו משום אהל. וע"ע בנתיב חיים סם).

'מי סברת ר"א אדרבי מאיר קאי דאמר חייבת, אדרבנן קאי דאמרי פטור אבל אסור ואמר להו איהו מותר לכתחילה'. הרש"ש (ג:): פירש דברי הגמרא, על פי מה שכתב בטעמו של רבי מאיר